

NESVYŽIAUS ORDINACIJOS RADVILŲ BIBLIOTEKOS KATALOGAS

Daiva Narbutienė | Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
Žygimantų g. 1, LT-01102 Vilnius, Lietuva
El. paštas: narbutiene@mab.lt

БИБЛИОТЕКА РАДЗИВИЛЛОВ НЕСВИЖСКОЙ ОРДИНАЦИИ = LIBRARY OF THE RADZIWILLS' OF NESVIZH ORDYNATION: КАТАЛОГ ИЗДАНИЙ ИЗ ФОНДА ЦЕНТРАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ ЯКУБА КОЛАСА НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК БЕЛАРУСИ: XV–XVI ВЕКА. НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ. ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ИМЕНИ ЯКУБА КОЛАСА; [СОСТАВИТЕЛИ: А. В. СТЕФАНОВИЧ, М. М. ЛИС; РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ: Н. Ю. БЕРЁЗКИНА (ГЛ. РЕД.)... [ET AL.]. МИНСК: БЕЛАРУСКАЯ НАВУКА, 2010. 173, [3] P.: FAKS. ISBN 978-985-08-1239-1.

БИБЛИОТЕКА РАДЗИВИЛЛОВ НЕСВИЖСКОЙ ОРДИНАЦИИ = LIBRARY OF THE RADZIWILLS' OF NESVIZH ORDYNATION: КАТАЛОГ ИЗДАНИЙ ИЗ ФОНДА ЦЕНТРАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ ЯКУБА КОЛАСА НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК БЕЛАРУСИ: XVII ВЕК. НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ. ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ИМЕНИ ЯКУБА КОЛАСА; [СОСТАВИТЕЛИ: А. В. СТЕФАНОВИЧ (ОТВ. СОСТ.), М. М. ЛИС; РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ: Н. Ю. БЕРЁЗКИНА (ГЛ. РЕД.)... [ET AL.]; РЕДАКТОРЫ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ ЗАПИСЕЙ: О. М. ДРОЗД, И. Л. МУРАШОВА. МИНСК: БЕЛАРУСКАЯ НАВУКА, 2012. 629, [1] P.: FAKS., LENT. ISBN 978-985-08-1461-6.

Lietuvos bibliotekas pasiekė dvi leidinio *Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų biblioteka: leidinių, saugomų Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos fonde, katalogas* dalys. Jas parengė šios bibliotekos Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus darbuotojai Aleksandras Stefanovičius ir Marina Lis. 2010 m. išėjusiame kataloge aprašyti XV–XVI a. leidiniai, o 2012 m. publikacija skirta bibliografiniam XVII a. knygų sąrašui. Kaip nurodoma knygos metrikoje, leidinys parengtas pagal 2005 m. įregistruotą valstybinę mokslo tiriamąją programą „Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų biblioteka Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos fonduose: turinio tyrimas ir mokslinis dokumentų aprašymas“. Šiai programai vadovauja bibliotekos direktorė, istorijos mokslų kandidatė Natalija Beriozkina.

Sistemiškai vykdomi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų bibliotekų tyrimai pastaruoju metu yra davę ne vieną gražų rezultatą. Štai vienu metu (2010) su Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos katalogu išėjo puikiai parengtas Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo rinkinio „Bibliotheca Sapiehana“

katalogas¹, o metais anksčiau (2009) kompaktine plokštele Minske išleistas XVIII a. pab.–XIX a. pr. LDK didikų Chreptavičių bibliotekos tyrimas su bibliografiniais aprašais ir kai kurių šaltinių kopijomis².

Kunigaikščių Radvilų kultūrinis palikimas jau daugelį metų telkia įvairių šalių intelektines pajėgas jį rekonstruoti ir iširti³. Sveikintinas kolegų baltarusių užmojis kuo visapusiškiau atskleisti vienos iš turtingiausių Radvilų bibliotekos – Nesvyžiaus ordinacijos – knygų rinkinių sudėtį. Nėra žinoma tiksli bibliotekos pradžios data, tačiau jos sistemingas komplektavimas pagyvėjo apie XVI a. vidurį, kai Nesvyžių valdė LDK kancleris Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565), 1547 m. iš Šv. Romos imperatoriaus Karolio V gavęs kunigaikščio titulą, o 1551 m. – valdovo Žygimanto Augusto privilegiją kaupti LDK dokumentų archyvą. Dar labiau biblioteka ir archyvas išaugo, kai 1584 m. M. Radvilos Juodojo sūnus Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (1549–1616) Nesvyžiuje pastatydino mūrinę pilį ir dalį jos paskyrė bibliotekai. XVII a. Nesvyžiaus biblioteka buvo toliau gausinama kitų ordinacijos paveldėtojų, reikšmingai papildžiusių pilies biblioteką savo knygų rinkiniais. Antroje XVIII a. pusėje, anot bibliografo ir kultūros tyrėjo Franciszeko Radziszewskio (1817–1885), biblioteka išaugo iki 20 tūkstančių knygų ir kitokių spaudinių⁴. Tačiau baltarusių istorikas Mikola Nikalajevas yra linkęs manyti, jog šis skaičius per didelis, nes dėl politinių aplinkybių jau apie XVIII a. vidurį Nesvyžiaus pilies biblioteka ėmė prarasti kai kurias kolekcijas, o dokumentai pasklido po įvairias Lenkijos bibliotekas⁵. Prieš bibliotekos konfiskavimą ir išvežimą į Rusijos mokslų akademiją Sankt Peterburge po 1772 m. įvykusio pirmojo Abiejų Tautų padalijimo joje saugoti rinkiniai buvo įvardyti penkiolika tūkstančių pavadinimų, neskaičiuojant raižinių, žemėlapių ir gaidų⁶. Tad F. Radziszewskio statistika gal ir nėra iš piršto laužta. Biblioteka Nesvyžiuje iš naujo buvo atkurta XIX a. Patirdama nuostolių, grobstoma ir vėl papildoma, ji gyvavo iki 1941 metų⁷.

Būtent atkurtosios Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų bibliotekos palikimo, šandien saugomo trijose institucinėse bibliotekose Minske – Baltarusijos nacionalinėje, Baltarusijos Respublikos prezidentinėje ir Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso, – dalis ir atskleidžiama čia aptariamuose leidiniuose. Kaip teigiama įvadiniame straipsnyje, išspausdintame pirmojoje katalogo dalyje (p. 26), Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų bibliotekos knygos, kurios šiandien saugomos Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos fonduose, veikiausiai priklausė ordinato Antonijaus Radvilos ir jo žmonos Marijos de Kastelan 1880 m. atkurta, o vėliau kitų Radvilų šeimos atstovų puoselėtai bibliotekai. Jakubo Kolaso bibliotekoje šiuo metu saugoma per 3,5 tūkstančio spausdintinių ir rankraštinų XV–XX a. (iki 1939 m.) dokumentų iš Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų rinkinių. Tai vienas

iš didžiausių šios turtingos ir turiningą istoriją išgyvenusios kunigaikščių Radvilų bibliotekos kolekcijų. Todėl labai prasmingas vykdomas mokslinis šio spaudos paveldo tyrimas ir sklaida.

Pirmoji katalogo dalis apima, kaip jau minėta, XV–XVI a. knygas. Leidinį sudaro N. Beriozkinos ir A. Stefanovičiaus didelės apimties įvadinis straipsnis „Iš Nesvyžiaus ordinacijos kunigaikščių Radvilų knygų rinkinio kūrimo istorijos“ (p. 10–29), bibliografiniai aprašai, rodyklės, terminų žodynas, naudotų šaltinių sąrašas ir santrumpų sąrašėlis. Knygos pradžioje pateikta Nesvyžiaus ordinacijos kunigaikščių Radvilų bibliotekos istorija trumpai supažindina su Radvilų giminės genealogija, Nesvyžiaus virtimu šios šeimos ordinacija, atskleidžia įdomių knygos kultūros faktų, susijusių su Radvilų kaip kultūros mecenatų veikla. Reikšminga tai, jog vienon vieton surašyta kone visa iki šiol žinoma vienos giminės bibliotekos istorija – nuo jos ištakų, atsiradimo iki visiško konfiskavimo 1939 m. ir tolesnio jos likimo. Šiai istorijai atskleisti naudojamosi įvairiais baltarusių, rusų, lenkų, suomių publikuotais istoriografiniais šaltiniais, pradedant 1628 m. Krokovoje išleista M. K. Radvilos Našlaitėlio *Kelione į Jeruzalę*, baigiant mokslinėmis monografijomis, straipsnių publikacijomis ir gausiomis žinytų (pagrindinis iš jų – autoritetingas *Lenkų biografijų žodynas*) ir enciklopedijų žiniomis. Taip pat pasinaudota ir kai kuriais archyviniais šaltiniais. Tik gaila, kad įvadinio straipsnio – jis parašytas kompetentingai ir įdomiai – pabaigoje nėra atskirai nurodyto naudotos archyvinės ir publikuotos istoriografinės medžiagos sąrašo. Vis dėlto iš gausybės faktų ir interpretacijų, tarsi jau anksčiau žinotų, iškyla ir anksčiau atminty neužsifiksavusių knygos kultūros faktų. Suintrigavo straipsnyje (p. 14) paminėtas dalykas, jog M. K. Radvilos Našlaitėlio *Kelionę į Jeruzalę* lotyniškai aprašęs Varmijos

1 *Bibliotheca Sapiehana*: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys: katalogas. Vilnius, 2010.

Recenziją žr.: VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Apie Sapiegų asmeninės bibliotekos katalogą. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2012, [kn.] 33: *Literatūra ir Lietuvos modernėjimo procesai XV–XVIII a.*, p. 331–336.

2 *Книжное собрание рода Хрентовичей* [elektroninis išteklius]. Минск, 2009.

3 Apie tai žr.: NARBUTIENĖ, Daiva. Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos paveldas Lietuvoje. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 31–45.

4 RADZISZEWSKI, Franciszek. *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych*. Kraków, 1875, p. 52.

5 НИКОЛАЕВ, Н. В. Несвижская библиотека князей Радзивиллов. In *Книга в России XVIII–середины XIX в.* Ленинград, 1989, с. 143–144.

6 *Katalog starych druków Biblioteki Ordynacji Nieświeskiej Radziwiłłów*: Druki polskie XVI–XVIII w. Kraków, [s. a.] [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga internetu: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/bazy_bibliograficzne/index.php/75/>.

7 *Niasvizh*: World Heritage Site and National Monument [elektroninis išteklius]. Minsk: Belarusian Research Centre for Electronic Records; National Commission on the Republic of Belarus for UNESCO, [2005].

kanauninkas Thomas Treteris (1547–1610) dar buvo ir graveris – jis vario raižinyje išraižęs Radvilos Našlaitėlio portretą, išspausdintą 1628 m. Krokuvoje išėjusioje lenkiškoje *Kelionė į Jeruzalę* laidoje. Tenka apgailestauti, kad šis faktas taip ir liko nepailiustruotas: kad ir paminėtas Radvilos Našlaitėlio portretas šios minėtos knygos apraše antrojoje katalogo dalyje, skirtoje XVII a. (p. 440, įr. 100), bet nei jo autorius nurodytas, nei iliustracija įdėta.

Tam tikrų abejonių sukėlė įvade (p. 19) minima aplinkybė, jog devintasis Nesvyžiaus Radvilų ordinas Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė (1702–1762) 1760 m. iš savo brolio Hieronimo Florijono (1715–1760) paveldėto turto gavo ir paskutiniojo Biržų (Slucko) linijos atstovo Boguslavo Radvilos (1620–1669) biblioteką. Čia pritrūko svarių argumentų, patvirtinančių šį faktą, nes sprendžiant iš 1671 m. sudaryto ir 1673 m. išspausdinto dovanotų knygų katalogo pratarinės⁸, paskutinis Biržų ir Dubingių šakos Radvilų atstovas Boguslavas knygų rinkinį, atvežtą iš Slucko, dovanojo Karaliaučiaus pilies bibliotekai. Žinoma, bibliotekų likimų vingiai būna patys netikėčiausi – tai liudija ir po įvairiausių pasaulio kraštus pasklidusių tų pačių rinkinių knygos, – bet kiekvieną teiginį reikėtų pagrįsti patikimais šaltiniais, o ne vien enciklopedijoje randamomis žiniomis, kurios šiuo atveju neįtikino, nes apie Boguslavo Radvilos archyvo ir bibliotekos 1760 m. patekimą į Nesvyžių nurodytas šaltinis – *Baltarusių enciklopedija* (*Беларуская энцыклапедыя*, 2001) – nieko panašaus nerašo. Beje, įvadinio straipsnio išnašos kartais prašyte prašosi detalesnio aprašo – kai nurodomas visas straipsnių rinkinys, o ne atskira to rinkinio publikacija (pvz., p. 15, išnaša 38). Kita vertus, mokslinį straipsnio diskursą pagyvina vaizdingos citatos, ištrauktos iš mažiau žinomų istoriografinių šaltinių (pvz., p. 21, nuoroda 88). Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų knygų rinkinio formavimosi raidą atskleidžiantis straipsnis yra vertingas informacijos šaltinis, leidžiantis giliau suvokti dalies bibliotekos, aprašytos kataloge, turinį ir paskirtį. Tai būta išties turtingos ir itin vertingos asmeninės bibliotekos, suformuotos didelės erudicijos septyniolikos ordinacijos paveldėtojų ir jų aplinkos.

Toliau pateikiami gausiai iliustruoti išsamūs, beveik preciziški, bibliografiniai knygų aprašai: XV–XVI a. kataloge jų yra 27, o XVII a. – 139⁹. Įvade (p. 28–29) teigiama, kad bibliografinio aprašo kalba atitinkanti aprašomojo dokumento kalbą, o išleidimo duomenys pateikiami originalia forma, laužtiniuose skliausteliuose nurodant išleidimo vietą nacionaline forma. Iš tiesų, originalia aprašomojo leidinio kalba pateikiami tik būtinieji aprašo duomenys: autorius, antraštė, paantraštė (jei netrumpinamas aprašas), kiti atsakomybės duomenys, išleidimo vieta, apimtis, matmenys. O visa kita – pradedant poligrafinėmis leidinio ypatybėmis, baigiant fizinėmis egzemplioriaus savybėmis (įrišu, knygos nuosavybės ženklais, marginalijomis, būkle) – rusų kalba. Iš karto verta pasakyti, kad gerokai skiriasi pirmosios

ir antrosios katalogo dalių aprašų kokybė: XV–XVI a. leidinių, ypač lotynų kalba, aprašuose pastebima korektūros klaidų, netikslumų (pvz., įr. 6, 13, 15, 16, 26), neaiškus ir nenuoseklus didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymo principas, pasitaiko ir kitų riktų, kurie kenkia bibliografinio aprašo kokybei (pvz., įr. 26, kur lotyniška antraštė pateikiama laužtiniuose skliaustuose, o po atsakomybės duomenų dar nurodoma nieko bendro su antrašte neturinti prancūziška frazė *Reliure inconnue*, reiškianti „nežinomas įrišimas“). Šie ir kiti tam tikrų klausimų keliantys aprašo neįlgumai iš principo leidžia identifikuoti (nors, deja, ne visuomet – plg. įr. 13, p. 96) aprašomus leidinius, vis dėlto tai padaryti būtų paprasčiau, jei katalogo sudarytojai po kiekvieno leidinio aprašu būtų nurodę kitus bibliografinius šaltinius, o ne pasitenkinę bendru, leidinio pabaigoje pateikiamu panaudotų (bibliografinių) šaltinių sąrašu, kuriame taip pat neišvengta klaidelių. Jų pasitaiko ir santrumpų (būtent lotyniškų) sąrašė, ir rodyklėse, pavyzdžiui, autorius, knygų parengėjas ir vertėjas Jakubas Wujekas nurodytas tarp Krokuvos spaustuvininkų ir leidėjų (tipografų). Beje, ten pat skelbiamame terminų žodyne „spaustuvininkas“ ir „tipografas“ nurodomi kaip sinonimai (p. 168, 169), o leidėjai fiksuojami „Autorių, komentarų rengėjų, vertėjų ir kitų asmenų sąrašė“ (p. 160–161).

XV–XVII a. leidinių katalogas sudarytas chronologiškai: vienas inkunabulas ir 26 XVI a. knygos. Tad seniausia knyga – 1484 m. Strasburge išėjęs Viduramžių autoriaus Guilelmo Durando (1237–1296) veikalas *Rationale divinatorum officiorum* (*Bažnyčios apeigų pektoralas*), o paskutinis įrašas – Jano Januszowskio (1550–1623) parengtas ir 1600 m. Krokuvoje išėjęs Lenkijos Karalystės juridinių dokumentų rinkinys.

XVII a. leidinių katalogas, kuriame aprašytos 139 knygos (skirtingi to paties pavadinimo egzemplioriai turi atskiro aprašo numeraciją), palieka kur kas geresnį įspūdį: nebepastebima tiek netikslumų, nors kai kurie aprašo sprendimai vis viena diskutuoti (ta pati nenuosekli didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba, aprašo elementų skyryba, bibliografinių šaltinių stoka ir pan.). Leidinys pradedamas trumpa pratarne, o aprašai šįsyk dėstomi ne chronologiškai, bet abėcėliškai. Toks medžiagos pateikimo principas išties geresnis ir parankesnis. Be to, kur kas tiksliau apibūdinamos fizinės egzempliorių charakteristikos: defektai ne tik konstatuojami, bet ir

8 GRABE, Martinus Silvester. *Catalogus librorum quarumlibet facultatum a... Boguslao Radziwil... quae Regiomonti Borussorum est, bibliothecae legato donatorum* 1668. Regiomonti, 1673.

9 Įdomu pažymėti, kad vykdant tyrimą duomenys kito: pradžioje XV–XVI a. leidinių buvo identifikuota 23, o XVII a. – 111. Plg.: STEFANO-

VIC, Aleksandr. Nesvyžiaus ordinacijos kunigaikščių Radvilų bibliotekos asmeninės knygų kolekcijos ypatybės: iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos rinkinių. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2005/2006. Vilnius, 2009, p. 108.

detalizuojami. Geriau parengtos ir pagalbinės rodyklės: čia jau randame „Spaustuvinių ir leidėjų“, kaip ir ankstesniame leidinyje – „Autorių, komentarų rengėjų, vertėjų ir kitų asmenų“, „Asmeninių ir institucinių dokumentų savininkų“ sąrašus. Į tikslines klaidų paieškas nebuvo leistasi, vis dėlto niekur nerastos Thomo Treterio ir Andrzejiaus Wargockio, prisidėjusių prie M. K. Radvilos Našlaitėlio *Kelionės į Jeruzalę* 1683 m. laidos lenkų kalba (p. 444, įr. 101). Tikslėnis (ir tikslingesnis) nei pirmojoje dalyje terminų žodynas, racionaliau sutvarkytas santrumpų sąrašas. Tad nors gerokai didesnės apimties, antroji katalogo, skirto XVII a. leidiniams, dalis parengta kruopščiau. Be kita ko, džiugu ir tai, kad kaimynai baltarusiai į savo tiriamų šaltinių akiratį įtraukė ir du lietuvių bibliografinius leidinius – N. Feigelmano *Inkunabulų katalogą* (1975) bei Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo knygų rinkinio *Bibliotheca Sapihana* katalogą (2010). Deja, tuo mūsų „partnerystė“ tiriant bendrą LDK paveldą ir baigiasi – bent šiuo mokslinės sklaidos atveju. Čia turima minty tam tikra tradicija rašyti LDK sostinės pavadinimą. Kaip jau minėta, įvardiniame straipsnyje nurodyta, jog išleidimo vietos pateikiamos originalia forma, laužtiniuose skliaustuose nurodant šiuolaikinę nacionalinę [išskirta mano – D. N.] formą. To principo iš esmės laikytasi, bet tik ne Vilniaus atveju. Niekur Lietuvos sostinė neperrašyta dabartine nacionaline forma – net ir spaustuvinių bei leidėjų rodyklėse, nors jose kiti vietovardžiai išties pateikiami šiuolaikine rašyba. Štai XV–XVI a. katalogo rodyklėje Vilnius užrašytas „Wilnia“ (p. 159), originalo apraše: W Wilnie (p. 134, įr. 22) – ir be jokių laužtinių skliaustų. O XVII a. leidinių katalogo rodyklėje Vilnius kiek pakeitė savo formą – užrašyta „Wilno“ (p. 614). Žinoma, ir atitinkamuose aprašuose „nacionalinė“ forma nurodoma ši, lenkiška, nors kai kur originali rašyba yra lotynizuota: Vilnae. Švelniai tariant, nesuprantama tokia kaimynų nuostata: ar taip palikta dėl neapsižiūrėjimo, ar sąmoningai?

Vis dėlto recenziją norėtusi užbaigti optimistine gaida. Leidiniai puikiai iliustruoti, įvadinis straipsnis, pratarmė ir antraštinės teksto (ilustracijų, rodyklių, sąrašų) dalys išverstos į anglų kalbą. Publikuotas reikšmingas mokslo šaltinis, per šį išlikusį knygų rinkinį leisiantis labiau pažinti kunigaikščių Radvilų kultūros akiratį, savaip formavusį ir politines bei ekonomines didingos giminės nuostatas. O kolegoms iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos norėtume palinkėti ištvermės rengiant trečiąją Nesvyžiaus ordinacijos Radvilų bibliotekos katalogo, apimsiančio dar didesnę XVIII a. rinkinį, dalį. Jos ilgai laukti, regis, nereikės, nes, kaip skelbiama paskutiniame knygos priešlapyje, šis katalogas bus parengtas ir išleistas 2013–2014 m. Tikėkimės, jog tai bus pati geriausia ir tiksliausia „trilogijos“ dalis.

Šaltiniai ir literatūra

1. *Bibliotheca Sapiehana*: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys: katalogas. Vilniaus universitetas; sudarė Aušra Rinkūnaitė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. XLV, 649, [1] p.: faks., portr.
2. GRABE, Martinus Silvester. *Catalogus librorum quarumlibet facultatum a ... Boguslao Radziwil, Birsarum, Dubinkorum, Sluciaae et Kopylii duce...*, quae Regiomonti Borussorum est, bibliothecae legato donatorum 1668. Regiomonti: typis Friderici Reusneri, 1673.
3. *Katalog starych druków Biblioteki Ordynacji Nieświeskiej Radziwiłłów*: Druki polskie XVI–XVIII w. Opracowanie naukowe Stanisław Siess-Krzyszowski. Kraków: Collegium Columbinum, [s. a.]. [Žiūrėta 2013 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga internetu: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/bazy_bibliograficzne/index.php/75/>.
4. NARBUTIENĖ, Daiva. Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos paveldas Lietuvoje. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 31–45.
5. *Niasvizh*: World Heritage Site and National Monument [elektroninis išteklius]. Minsk: Belarusian Research Centre for Electronic Records; National Commission on the Republic of Belarus for UNESCO, [2005].
6. RADZISZEWSKI, Franciszek. *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych*. Kraków: nakł. autora, 1875, p. 52–54.
7. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Apie Sapiegų asmeninės bibliotekos katalogą. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2012, [kn.] 33: *Literatūra ir Lietuvos modernėjimo procesai XV–XVIII a.*, p. 331–336.
8. STEFANOVIČ, Aleksandr. Nesvyžiaus ordinacijos kunigaikščių Radvilų bibliotekos asmeninės knygų kolekcijos ypatybės: iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos rinkinių. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2005/2006. Vilnius, 2009, p. 107–111.
9. *Книжное собрание рода Хрентовичей* [elektroninis išteklius]. Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского, Национальная библиотека Беларуси, Национальная комиссия Республики Беларусь по делам ЮНЕСКО; [составители: Л. Г. Кирюхина, Л. А. Дубровина]. Минск: Национальная библиотека Беларуси, 2009.
10. НИКОЛАЕВ Н. В. Несвижская библиотека князей Радзивиллов. In *Книга в России XVIII–середины XIX в.*: сборник научных трудов. Ленинград: БАН, 1989, с. 140–147.

Įteikta 2013 m. rugsėjo mėn.